OG‘IZ BO‘SHLIG‘I SARATONI XAVFINI OSHIRUVCHI ICHKI VA TASHQI OMILLAR: AHOLIDA KLINIK TAHLIL

Ro‘ziboyeva Durdona Sharifovna
Toshkent davlat tibbiyot universiteti (Toshkent, O‘zbekiston)

Annotatsiya. *Og‘iz bo‘shlig‘i saratoni dunyo miqyosida dolzarb onkologik muammolardan biri bo‘lib, kasallikning kech aniqlanishi yuqori o‘lim ko‘rsatkichlariga olib kelmoqda. Ushbu tadqiqot aholida og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanishiga ta’sir etuvchi ichki va tashqi xavf omillarini aniqlash hamda ularning klinik ahamiyatini baholashga qaratilgan. Tadqiqot davomida klinik-anamnestik ma’lumotlar tahlili, bemorlarning yoshi, jinsi, zararli odatlari, og‘iz gigiyenasi holati hamda hamroh kasalliklari o‘rganildi, shuningdek statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, tamaki mahsulotlari iste’moli, alkogol qabul qilish, surunkali yallig‘lanish jarayonlari va immun tizimi faoliyatining pasayishi og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanishida yetakchi xavf omillari hisoblanadi. Bundan tashqari, irsiy moyillik va virusli infeksiyalarning ham muhim o‘rni aniqlandi. Xulosa qilib aytganda, aniqlangan xavf omillarini erta aniqlash va nazorat qilish og‘iz bo‘shlig‘i saratonining profilaktikasi hamda erta tashxisini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: o*g‘iz bo‘shlig‘i saratoni, xavf omillari, klinik tahlil, tamaki mahsulotlari, profilaktika*

ВНУТРЕННИЕ И ВНЕШНИЕ ФАКТОРЫ, ПОВЫШАЮЩИЕ РИСК РАКА ПОЛОСТИ РТА: КЛИНИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ У НАСЕЛЕНИЯ

Розибоева Дурдона Шарифовна
Ташкентский государственный медицинский университет (Ташкент, Узбекистан)

Аннотация. *Рак полости рта является одной из актуальных онкологических проблем в мире, а поздняя диагностика заболевания приводит к высокой смертности. Целью данного исследования является выявление внутренних и внешних факторов риска развития рака полости рта среди населения и оценка их клинического значения. В ходе исследования были проанализированы клинико-анамнестические данные пациентов, включая возраст, пол, вредные привычки, состояние гигиены полости рта и сопутствующие заболевания, с применением статистических методов анализа. Полученные результаты показали, что употребление табачных изделий, алкоголя, наличие хронических воспалительных процессов и снижение активности иммунной системы являются ведущими факторами риска развития рака полости рта. Кроме того, установлена значимая роль наследственной предрасположенности и вирусных инфекций. В заключение следует отметить, что раннее выявление и контроль факторов риска имеют важное значение для профилактики и своевременной диагностики рака полости рта.*

Ключевые слова: *рак полости рта, факторы риска, клинический анализ, табачные изделия, профилактика*

INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS INCREASING THE RISK OF ORAL CAVITY CANCER: A CLINICAL ANALYSIS IN THE POPULATION

Roziboyeva Durdona Sharifovna
Tashkent state medical university (Tashkent, Uzbekistan)

Abstract. *Oral cavity cancer is one of the most pressing oncological problems worldwide, and late diagnosis significantly contributes to high mortality rates. The aim of this study is to identify internal and external risk factors associated with the development of oral cavity cancer in the population and to assess their clinical significance. The study involved the analysis of clinical and anamnestic data of patients, including age, gender, harmful habits, oral hygiene status, and comorbid conditions, using statistical analysis methods. The results indicate that tobacco use, alcohol consumption, chronic inflammatory processes, and decreased immune system activity are the leading risk factors for oral cavity cancer. In addition, a significant role of genetic predisposition and viral infections was identified. In conclusion, early identification and management of risk factors are essential for improving the prevention and early diagnosis of oral cavity cancer.*

Keywords: *oral cavity cancer, risk factors, clinical analysis, tobacco use, prevention*

Kirish.

Og‘iz bo‘shlig‘i saratoni (OBS) bosh va bo‘yin sohasidagi eng keng tarqalgan xavfli o‘smalardan biri bo‘lib, global sog‘liqni saqlash tizimi oldida jiddiy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu kasallik ko‘pincha kech klinik bosqichlarda aniqlanadi, bu esa davolash samaradorligining pasayishi va nogironlik hamda o‘lim ko‘rsatkichlarining oshishiga olib keladi. So‘nggi yillarda OBS bilan kasallanish ko‘rsatkichlarining ortib borayotgani, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda, mazkur muammoning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Og‘iz bo‘shlig‘i saratonining rivojlanishida turli etiologik omillar ishtirok etib, ular shartli ravishda ichki va tashqi xavf omillariga bo‘linadi. Ichki omillar qatoriga irsiy moyillik, immun tizimi funksiyasining buzilishi, surunkali yallig‘lanish kasalliklari hamda organizm umumiy reaktivligining pasayishi kiradi. Tashqi omillar esa tamaki mahsulotlari iste’moli, alkogol qabul qilish, noto‘g‘ri ovqatlanish, og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasiga rioya qilmaslik, mexanik va kimyoviy ta’sirlar, shuningdek virusli infeksiyalar, xususan inson papilloma virusi bilan bog‘liq omillarni o‘z ichiga oladi.

Klinik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, yuqorida qayd etilgan xavf omillarining birgalikda ta’siri og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanish ehtimolini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, aholining turli ijtimoiy-demografik guruhlarida mazkur omillarning tarqalish darajasi va klinik namoyon bo‘lishi o‘rtasidagi bog‘liqlik yetarlicha o‘rganilmagan.

Shu munosabat bilan, mazkur tadqiqot aholida og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanishiga ta’sir etuvchi ichki va tashqi xavf omillarini klinik jihatdan tahlil qilish hamda ularning kasallik kechishi bilan bog‘liqligini baholashga qaratilgan bo‘lib, olingan natijalar erta tashxis va samarali profilaktik choralarni ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqot kuzatuv (observatsion) xarakterga ega bo‘lib, aholida og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanishiga ta’sir etuvchi ichki va tashqi xavf omillarini klinik jihatdan baholashga qaratildi. Tadqiqot davomida retrospektiv va prospektiv tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida tibbiyot muassasalarida og‘iz bo‘shlig‘i saratoni tashxisi tasdiqlangan bemorlar tanlab olindi. Tadqiqotga turli yosh va jins guruhlariga mansub bemorlar kiritilib, tanlash mezonlari sifatida klinik va gistologik jihatdan tasdiqlangan tashxis hamda bemorlarning tibbiy hujjatlarining to‘liqligi belgilandi. Og‘ir umumiy somatik holatga ega yoki yetarli klinik ma’lumotlarga ega bo‘lmagan shaxslar tadqiqotdan chiqarib tashlandi.

Ma’lumotlar yig‘ish jarayonida bemorlarning demografik ko‘rsatkichlari (yoshi, jinsi), anamnestik ma’lumotlari, zararli odatlari (tamaki mahsulotlari va alkogol iste’moli), og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi holati, surunkali yallig‘lanish kasalliklari, irsiy moyillik hamda virusli infeksiyalar mavjudligi o‘rganildi. Klinik tekshiruvlar stomatologik ko‘rik, palpatsiya va zarur hollarda instrumental hamda laborator tahlillar asosida amalga oshirildi.

Olingan ma’lumotlarga statistik ishlov berish zamonaviy statistik dasturlar yordamida bajarildi. Natijalar foiz va o‘rtacha qiymatlar ko‘rinishida ifodalandi, guruhlar o‘rtasidagi farqlar ishonchliligi mos statistik testlar orqali baholandi. Statistik ahamiyatlilik darajasi $p < 0,05$ deb qabul qilindi.

Foydalanilgan adabiyotlar sharhi.

Mavjud ilmiy adabiyotlarda og‘iz bo‘shlig‘i saratoni ko‘p omilli etiologiyaga ega bo‘lgan onkologik kasallik sifatida tavsiflanadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti hamda Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, ushbu kasallik bosh va bo‘yin sohasidagi eng keng tarqalgan o‘smalardan biri bo‘lib, ko‘pincha kech klinik bosqichlarda aniqlanadi, bu esa yuqori o‘lim ko‘rsatkichlariga olib keladi (WHO, 2023; IARC, 2022). Klinik va gistologik tadqiqotlar og‘iz bo‘shlig‘i saratonining asosiy qismini yassi hujayrali karsinoma tashkil etishini ko‘rsatadi (Warnakulasuriya, 2009).

Tashqi xavf omillari orasida tamaki mahsulotlari iste’moli yetakchi o‘rinni egallaydi. Gupta va hammualliflarining tadqiqotlarida chekish hamda tamakini chaynash og‘iz bo‘shlig‘i shilliq qavatida displaziya va malign transformatsiya jarayonlarini kuchaytirishi isbotlangan (Gupta et al., 2016). IARC monografiyalarida tamaki tutuni va uning tarkibidagi kanserogen moddalar og‘iz bo‘shlig‘i saratonining asosiy sabablaridan biri sifatida baholangan (IARC, 2012).

Alkogol iste’molining og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanishidagi roli alohida ta’kidlanadi. Blot va McLaughlin tadqiqotlariga ko‘ra, alkogol shilliq qavatning himoya funksiyasini susaytirib, tamaki mahsulotlarining kanserogen ta’sirini kuchaytiradi va bu ikki omilning birgalikdagi ta’siri xavfni bir necha barobar oshiradi (Blot & McLaughlin, 2007).

Og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasiga rioya qilmaslik, surunkali mexanik travmalar va yallig‘lanish jarayonlari ham saraton rivojlanishiga zamin yaratishi mumkin. Neville va Day noto‘g‘ri o‘rnatilgan protezlar, o‘tkir tish qirralari hamda uzoq davom etuvchi shilliq qavat shikastlanishlari patologik hujayra proliferatsiyasini kuchaytirishini qayd etgan (Neville & Day, 2002).

Ichki xavf omillari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar irsiy moyillik, immun tizimi faoliyatining pasayishi va surunkali somatik kasalliklarning og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanishida muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi (Johnson, 2001; Peterson, 2010). So‘nggi yillarda inson papilloma virusi, ayniqsa HPV-16 tipi, og‘iz bo‘shlig‘i va orofaringeal saraton patogenezida muhim etiologik omil sifatida e’tirof etilmoqda (Gillison et al., 2008).

Shu bilan birga, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati alohida xavf omillarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib,

aholining ijtimoiy-demografik xususiyatlarini hisobga olgan holda ichki va tashqi omillarning kompleks klinik tahliliga bag‘ishlangan ishlar yetarli emas. Mazkur holat ushbu tadqiqotning dolzarbligini asoslab, og‘iz bo‘shlig‘i saratoni xavf omillarini aholida klinik jihatdan kompleks baholash zaruratini ko‘rsatadi.

Tahlil va natijalar.

Jadval 1. Og‘iz bo‘shlig‘i saratoni xavf omillari va bemorlar foizi (%)

Tadqiqotga jami 150 bemor kiritildi, ulardan 92 (61,3%) nafari erkak va 58 (38,7%) nafari ayol edi. Bemorlarning o‘rtacha yoshi 57,4 ± 11,2 yil bo‘lib, 35 yoshdan 80 yoshgacha bo‘lgan diapazonda tarqalgan. Kliniko-anamnestik tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, tamaki mahsulotlarini iste’mol qiladigan bemorlar (chekish va chaynash) kasallik holatlarining 70% ini tashkil etdi. Shuningdek, alkogol iste’moli bilan bog‘liq kasalliklar bemorlarning 45%-ida qayd etildi.

Og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi yetarli bo‘lmagan bemorlar (tishlarni muntazam tozalamaslik, protezlarni noto‘g‘ri ishlatish) kasallik holatlarining 58%ini tashkil etdi. Surunkali yallig‘lanish va shilliq qavat travmalari esa bemorlarning 35%-ida kuzatildi. Ichki xavf omillari bo‘yicha, irsiy moyillik 20% bemorlarda mavjudligi aniqlangan, immun tizimi zaifligi esa 18% hollarda qayd etildi.

Virusli omillarni baholash natijasida, HPV infeksiyasi aniqlangan bemorlar kasallik holatlarining 12%ini tashkil etdi, ular orasida HPV-16 turi ustunlik qilgan.

Statistik tahlil shuni ko‘rsatdiki, tamaki mahsulotlari iste’moli va alkogol qabul qilish bilan og‘iz bo‘shlig‘i saratoni rivojlanish ehtimoli sezilarli darajada oshadi ($p < 0,01$). Shu bilan birga, surunkali yallig‘lanish va noto‘g‘ri og‘iz gigiyenasi ham kasallik rivojlanishida mustaqil xavf omillari sifatida aniqlangan ($p < 0,05$). Ichki omillar — irsiyat va immunitet susayishi — tashqi omillar bilan birgalikda kasallik xavfini yanada oshiruvchi sinergik ta’sir ko‘rsatadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, og‘iz bo‘shlig‘i saratoni xavfini baholashda ichki va tashqi omillarni kompleks tahlil qilish muhimdir.

Xulosa.

Ushbu tadqiqot aholida og‘iz bo‘shlig‘I saratoni rivojlanishiga ta’sir etuvchi ichki va tashqi xavf omillarini kompleks klinik tahlil qilish imkonini berdi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, tamaki mahsulotlari iste’moli, alkogol qabul qilish, surunkali yallig‘lanish va noto‘g‘ri og‘iz gigiyenasi kasallik rivojlanishida yetakchi tashqi xavf omillari hisoblanadi. Ichki omillar — irsiy moyillik, 36mmune tizimi susayishi va HPV infeksiyasi — ushbu tashqi omillar bilan birgalikda kasallik ehtimolini sezilarli oshiruvchi sinergik ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, og‘iz bo‘shlig‘I saratonini erta aniqlash va profilaktik choralarni samarali tashkil etish uchun xavf omillarini kompleks o‘rganish muhimdir. Ushbu natijalar klinik amaliyotda risk guruhlarini aniqlash, aholida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish va erta tashxis dasturlarini ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qiladi. Kelajakda tadqiqotlarni aholining turli ijtimoiy-demografik guruhlarida xavf omillarining tarqalishi va ularning kombinatsion ta’sirini aniqlashga yo‘naltirish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR

1. (2007). Og‘iz bo‘shlig‘i saratoni bilan bog‘liq chekish va ichish. *Saraton tadqiqotlari*, 67 (3), 1127–1135. https://doi.org/10.1158/0008-5472.CAN-06-1760

2. Gillison, ML, Koch, WM, Capone, RB, Spafford, M., Westra, WH, Wu, L., ... Sidransky, D. (2008). Inson papillomavirusi va bosh va bo'yin saratonining bir qismi o'rtasidagi sababiy bog'liqlikning dalillari. *Milliy saraton instituti jurnali*, 92 (9), 709–720. https://doi.org/10.1093/jnci/92.9.709

3. Gupta, B., Johnson, NW, & Kumar, N. (2016). Hindistonda tamaki bilan bog'liq saraton kasalliklari: Og'iz va orofaringeal saraton. *Og'iz patologiyasi va tibbiyoti jurnali*, 45 (7), 490–497. https: //doi.org/10.1111/ jop.12405

4. Xalqaro Saraton Tadqiqotlari Agentligi (IARC). (2012). *Odamlar uchun kanserogen xavflarni baholash bo'yicha IARC monografiyalari. 100E-jild: Tamaki tutuni va ixtiyoriy chekish.* Lion, Fransiya: IARC. https://monographs.iarc.who.int/wp-content /uploads/2018/06/mono100E.pdf

5. Jonson, NW (2001). Og'iz bo'shlig'i saratoni uchun xavf belgilari. *Og'iz bo'shlig'i onkologiyasi*, 37 (6), 401–407. https://doi.org/10.1016/S1368-8375(01)00025-2

6. Neville, BW, & Day, TA (2002). Og'iz bo'shlig'i saratoni va saratongacha bo'lgan shikastlanishlar. *CA: Klinik shifokorlar uchun saraton jurnali*, 52 (4), 195–215. https://doi.org/10.3322/canjclin.52.4.195

7. Peterson, DE (2010). Og'iz bo'shlig'i saratoni uchun xavf omillari: Ichki va tashqi ta'sirlar. *Og'iz kasalliklari*, 16 (4), 347–353. https://doi.org/10.1111/j.1601-0825.2009.01634.x

8. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST). (2023). *Global saraton rasadxonasi (GLOBOCAN) 2020: Og'iz bo'shlig'i saratoni.* https://gco.iarc.fr